

НАСЛОВ: ЗАШТИТА И ПРЕЗЕНТАЦИЈА НА КУЛТУРНОТО НАСЛЕДСТВО НА ОПШТИНА ПРИЛЕП ЗА ТУРИСТИЧКИ ЦЕЛИ

Cane Koteski¹, ZlatkoJakovlev², ElizabetaMitrev³, TanjaAngelkova⁴, SnezanaBardarova⁵,
Vladimir Kitanov⁶

Univerzitet „Goce Delcev“ – Stip, Fakultet za Turizam i biznis logistika – Gevgelija, Ul. 7
Noemvrib.b. Republik of Macedonia
(cane.koteski@ugd.edu.mk)

ИЗВОД:

Заштита и презентација на културното наследство е одговорност на сите генерации да се открие, да се заштитат и да ги презентираат за туристички цели, како на домашни и странски туристи. Во научниот труд Општина Прилеп е прикажана преку археологијата, историските периоди, историјата на уметноста, архитектурата и етнологијата.

Благодарение на огромното богатство кое го има Општина Прилеп, денес се многубројни: Туристичка карта на градот Прилеп, туристички каталози, разгледници, сајтот на Википедија, музеот на тутунот, музеот на икони и Заводот и Музеј Прилеп.

Клучни зборови: археологија, историја, уметност, архитектура, етнологија.

ABSTRACT:

Protection and presentation of cultural heritage is the responsibility of all ages to discover, protect and present for tourist purposes, as domestic and foreign tourists. In the scientific paper Prilep is shown by archeology, historical periods, art history, architecture and ethnology. Thanks to the enormous wealth that has Prilep, today numerous: Tourist map of the town of Prilep, travel catalogs, postcards, map Wikipedia, tobacco museums, museums icons and Museum Prilep.

Keywords: archeology, history, art, architecture, ethnology.

1. ГЕОГРАФСКА ПОЛОЖБА, ГРАНИЦИ И ГОЛЕМИНА НА ОПШТИНА ПРИЛЕП

Општина Прилеп се наоѓа во северниот дел од Пелагониската котлина, која е најголема котлина во Република Македонија. Според големината на површината О.Прилеп е најголема општина во Република Македонија со 1188км². Незините граници се протегаат во средишниот, јужниот и југозападниот дел од државата. Општината има просечна надморска височина. Селските атари се распространети од северните и северозападните делови од горното сливно подрачје на Раечка Река, јужните падини на планината Бабуна, како и дел од Прилепското Поле, на ЈИ навлегува на територијата од Мариово, а на ЈЗ и З зазема голем дел од Прилепското Поле. Општина Прилеп има правец на протегање СЗ – ЈИ. Од СЗ и С се граничи со општините Кривогаштани, Долнени и Чашка, од И со општината Кавадарци, од ЈИ со Сobotско во Грција и од ЈЗ и З со општините Новаци и Могила. Општина Прилеп има мошне поволна географска положба и сообраќајна поврзаност. Низ Прилеп поминува магистралниот патен правец Е – 65.

Градот Прилеп е одалечен од Битола 41км, од Демир Хисар 62км, од Крушево 32км, од М.Брод 37км, од Кавадарци 49км, а од главниот град Скопје 123км.

Карта 1. Географска положба на ОП. Прилеп

Општина Прилеп ја сочинуваат 59 населби од кои 58 се селски населби и градот Прилеп како општински центар. За да видиме каква е демографската и националната структура на ОП.Прилеп ќе се послужиме со податоците во табела 1.

Табела 1. Демографска и национална структура на населението во ОП.Прилеп

Попис 2002година								
Вк.број на жит.	Македонци	Албанци	Роми	Турци	Власи	Срби	Бошњаци	Останати
76768	70878	22	4443	917	17	172	86	233

Извор на податоци: РЗС. Полова структура, национална структура, број на домаќинства, број на население по населби 2002, КН.10.

Според податоците од табелата гледаме дека во ОП Прилеп вкупно живеат 76768 жители, од кои 70878 (92%) се Македонци, 22 (0.03%) Албанци, 4443 (5.8%) Роми, 917 (1.2%) Турци, 17 (0.02%) Власи, 172 (0.22%) Срби, 86 (0.11%) Бошњаци и 233 останати.

Густијата на населеноста изнесува 66 жители на 1 км², со што се вбројува во општините со подпросечна населеност. Според бројот на населението ОП. Прилеп се наоѓа на пето место во државата.

Вкупниот број на домаќинствата изнесува 24398, т.е во секое домаќинство живеат просечно по 3.2 жители.

Вкупниот број на станови изнесува 29673, т.е во секој стан живеат по 2.6 жители. Во двата случаи тие се под просекот на државата. Во општинскиот центар градот Прилеп живеат 69704 жители, т.е 90.8% од вкупното население во општината.

2. КУЛТУРНО ИСТОРИСКО НАСЛЕДСТВО – АРХЕОЛОШКИ НАОЃАЛИШТА

Археологијата е наука која ги истражува праисториските епохи и подалечните историски периоди. Во праисториски епохи спаѓаат Старото камено време – Палеолит, Ново камено Време – Неолит, преодниот период во металните епохи – Енеолит, Бронзено време и Железно време, додека историски периоди кои археологијата ги проучува се Антиката и Раниот Среден век. После археолошкото ископување откриениот материјал се обработува и анализира, со што се утврдува хронолошката (временска) и културна припадност на истражуваниот локалитет.

Последни фази во проучувањето се презентирање на материјалот преку изложби и негово публикување во стручна и популарна литература. Покрај музејските активности, археологијата третира и заштита на старите објекти (конзервирање и реставрирање).

2.1. ПРАИСТОРИЈА

Праисторијата е долг временски период кој ги опфаќа најстарите култури, хронолошки сместени во неметалните ери: Палеолитот, Неолитот и Енеолитот, и металните ери: Бронзеното и Железното време. Палеолитот во нашата земја Република Македонија е мошне слабо истражен, додека претставата за следните праисториски епохи е доста појасна.

2.1.1. НЕОЛИТ

Неолитот или Новото камено време е епоха во која се развиваат првите вистински култури и приближно траела од 6000 до 3000 година пред нашата ера. Во тоа време се воспоставува седелачкиот начин на живеење, т.е се формираат првите постојани населби покрај големите водени токови, плодни пасишта и шумски појаси, а земјоделието и сточарството стануваат доминантни стопански дејности.

Најпознати населби во ОП.Прилеп од овој период се: Пештерица во близина на прилепското вештачко езеро која датира на преминот од Ран во Среден Неолит. Тука се пронајдени полуземјанки како единствен тип на живеалишта и доминантното присуство на земјени садови кои потврдуваат дека Пештерица е најстара неолитска населба воопшто во Република Македонија.

Во **Средниот Неолит** се развила регионалната културна група Велушина – Породин во битолскиот дел на Пелагонија. Овие населби се подигале на вештачки возвишенија – тумби, а куќите биле градени од печена кал. Вакви истражени населби во прилепскиот регион се: Радин Дол во близина на вештачкото езеро, Чука кај село Тополчани и Врбјанска Чука кај село Славеј. Пронајдени се fino обработени земјени садови со црвена боја украсени со растителни и геометриски мотиви сликани во бела боја.

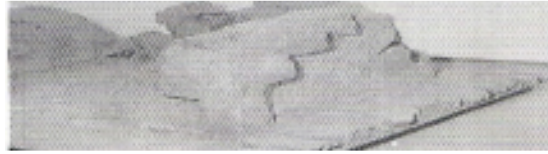
Пронајдени се и камени секири, ножиња од кремен, коскени игли и земјени куглички кои служеле како проектили во лов, куќни жртвени садчиња во облик на „масичка“ на четири скалести ногари и во облик на куќа без или со покрив, голем број на човечки и животински статуетки, ова ни укажува дека луѓето во овие населби имале високо развиен духовен живот, со овие предмети во разни ритуални обреди обезбедувале наклонетост од боговите.

Сл.1. Куќни жртвеници, модел на куќа и тип „масичка“ земја печена, Врбјанска Чука Село Славеј.

Сл.2. Аскос, земја печена, Врбјанска чука, село Славеј

Во **Доцниот Неолит** средно неолитската културна група Велушина – Породин го губи својот континуитет. Во ОП.Прилеп археолошки истражени се две доцнеолитски населби: Аличаир во градот Прилеп и Могила кај село Сенокос во ОП.Долнени.

Сл.3. Култен објект, детал, Врбјанска Чука, село Славеј.

2.1.2. ЕНЕОЛИТ

Енеолитот е преоден период од Ново камено време – неолитот во ерата на металите. Временски се протега од крајот на IV милениум (околу 3000 година) до крајот на III милениум (околу 2000 година) пред нашата ера. Археолошките истражувања во ОП.Прилеп т.е. Пелагонија ја издвоија регионалната енеолитска културна група Шуплевац – Бакарно Гумно, по двете истоимени населби. Археолошки истражувања се извршени на населбите Бакарно Гумно кај село Чепигово, Крушеанска Чука кај село Врбјани, Могила кај село Сенокос, Кутлине кај село Ракле, Големи камен кај село Лопатица и Трештена стена кај село Чаниште во Мариово. Од оваа епоха карактеристично е присуството на земјени садови со интензивен црн сјај, украсени со вдлабнатинки, сликани ленти со графит и врежани линеарни мотиви, доминираат женски статуетки што стојат со отвор за

Сл.4. Женска статуетка Сл.5. Земјени садови Сл.6. Земјена Чинија Сл.7. Секира, од бакар
Крушеанска Чука Село Врбјани Бакарно Гумно село Чепигов, Крушевска Чука село Врбјани
непознат локалитет

вденување на главата, од орудијата покрај камените секири и коскените шила, се јавуваат и кружните прешлени кои служеле во ткајачкиот занает.

2.1.3. БРОНЗЕНО ВРЕМЕ

Сигурни хронолошки граници помеѓу Енеолитот и почетокот на Бронзената епоха тешко е да се одредат. Почетокот на Бронзеното време во Република Македонија се поврзува со стабилизација на индоевропските групи на народи по нивното продирање и доселување на Балканот, како и мешањето со автохтоното население на преминот од III во II милениум пред нашата ера (околу 2000 – 1800 година пред нашата ера). Во раното Бронзено време се датираат последните културни слоеви од населбите Бакарно Гумно кај село Чепигово и Могила кај село Сенокос. Наодите од доцните фази на овие две населби наоѓаат паралели кај културната група Арменохори во грчкиот дел на Пелагонија.

Развиеното бронзено време се протега од XVIII до XIV век пред нашата ера. Развиено Бронзено време во Пелагонија е регистрирано на локалитетите: Висои кај село Бело Поле ОП. Долнени, Тумба кај село Боротино ОП. Кривогаштани, Тумба – Чаир кај село Паѓшино Рувци ОП. Кривогаштани, Безистен кај село Прилепец, Тумба кај село Воѓани, месноста Слон во Варош и Чука кај село Мало Коњари и Светец во близина на манастирот „Св. Архангел Михаил“ во Варош од ОП. Прилеп. Поради неможноста да се утврди тесната граница меѓу Бронзеното и Железното време последните три века од II милениум пред нашата ера (XIII до XI век пред нашата ера) се означува како преоден период. Карактеристична е големата егејска преселба на народите на Балканскиот

полуостров. Во овој Преоден период се практикувале два основни погребни ритуали: спалување на покојниците и погребување во гробови од типот „циста“.

Сл.8.Земјени садови – урни, депо Варош,

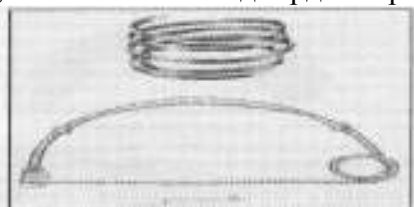
Сл.9.Земјени садови, депо Варош, Преоден период

Сл.10.Наоди од гробовите на локалитетите Болница и Сивец, Преоден период

2.1.4. ЖЕЛЕЗНО ВРЕМЕ

Железното време претставува епоха во која се воспоставуваат нови општествени, економски и културни односи на Балканскиот полуостров, односно јасно се дефинираат пошироките млеменски заедници. Времето од X до VIII век п.н.е. се означува како Рана фаза на Железното време, на територијата на ОП.Прилеп на Раната фаза на Железното време припаѓаат гробовите од локалитетите Попадин дол кај Институтот за тутун и Ракида кај село Тројаци. Од гробни прилози застапени се бронзени белезици, прстење и фибули, како и монисти од гердан изработени од килибар и стаклена паста.

Сл.11.Попадин Дол, бронза, рана фаза на Железно време.

Сл.12.Земјен сад, локалитет Касарни, Развиена фаза на Железно време.

Во текот на **Развиената фаза** на Железното време (од VIII до VI век п.н.е.) во услови на стабилни етнички позиционирања, евидентен е силен културен и општествен развој. На територијата на денешна македонија се издвојуваат повеќе моќни племенски заедници (Пеонци, Десарети и Македонци). Во прилепскиот регион на оваа фаза припаѓаат поголем број на гробници под тумули во Мариово: Тумулот I на локалитетот Барата кај село Чаниште, гробовите се од типот циста, гробовите од Варош и локалитетот Касарни се од Развиената фаза на Железно време, како наоди евидентирани се земјени садови и бронзени фибули. Доцната фаза на Железното време или Архајскиот период бил од втората половина на VI до средината на V век п.н.е. во накитот од ова време доминантно место завзема новиот тип на т.н. малоазиски фибули. Во Македонија се јавува во последните децении на VI век п.н.е. Најкарактеристични бронзени и сребрени фибули во ОП.Прилеп потекнуваат од локалитетот Заград СЗ од Маркови Кули.

Сл.13. Малоазиски тип на фибули, сребро и бронза, локалитет Заград, Архајски период

На локалитетот Калдрма во близина на Варош со археолошките ископувања е откриена голема Архајска некропола со 35 гробови во кој биле погребани спалени покојници.

Сл.14. Наоди од локалитетот Калдрма, Варош Архајски период

2.1.5. АНТИКА

Антиката е епоха во која започнуваат историските периоди кои на Балканскиот полуостров се поделени според тоа кој ја имал политичката моќ во регионот. Времето од почетокот на V век пред нашата ера до средината на IV век пред нашата ера кога грчките градови – држави се во својата најголема политичка и културна експанзија се означува како Класичен период. Од средината на IV век пред нашата ера до средината на II век пред нашата ера е период кога државата на големиот војсководец Александар Македонски се простирала до денешна Индија и кога се мешаат грчката и источните култури, со што оваа историска фаза е позната како Хеленизам. Во времето од средината на II век пред нашата ера до крајот на III век од нашата ера овие простори ги владее силната Римска империја, така да овој период е наречен Римски период. Времето од почетокот на IV век кога владее царот Константин Велики, кој ја прифатил христијанската религија за единствена државна религија, се до крајот на V век кога со распаѓањето на империјата во нејзиниот дел се формира Византиската држава се означува како Доцноантички период.

Од Класичниот грчки период во околината на ОП. Прилеп освен поединечни наоди од накит и монети не се евидентирани населби или некрополи. Од Хеленистичко време откриени се локалитетот Безистен кај с. Прилепец, локалитетот Поткули во Варош и на локалитетот Гумење во близина на манастирот Трескавец, мошне значајни се гробниците од македонски тип со гробна комора, трем и ходник, вклесани во карпа во близина на селата Подмол и Горно Село. Како единечни наоди или групни остави на повеќе локалитети во ОП. Прилеп откриени се поголем број на монети од Македонските кралеви.

Сл.15. Кантарос, земјен садлокалитет Подкули, III век п.н.е

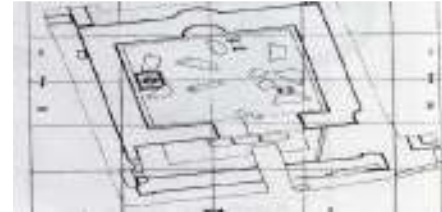
Сл. 16. Приврзоци од накит, злато, локалитет Поткули, III век п.н.е

Локалитетот Градиште кај село Дебреште, континуирано населување има од Неолит па се до крајот на XIV век. Откриени се делови од населба со градби од II и I век пред нашата ера од Римскиот период.

Сл.17. Железен шлем, локалитет Градиште, с. Дебреште, II Век пред нашата ера. Сл.18. План на населбата на локалитетот Градиште, с. Дебреште, II Век пред нашата ера.

Најзначаен локалитет од Античката епоха во ОП. Прилеп е градот Стибера кај с. Чепигово кој егзистирал во Римскиот период.

Сл.19. Римски храм посветен на божницата Тихе, Стибера, с. Чепигово, II Век пред нашата ера. Сл.20. Основа на римскиот храм посветен на Божницата Тихе, Стибера, с. Чепигово, II Век пред нашата ера.

Сл.21. Гени на смртта, бронзени скулптури Стибера, с. Чепигово

Сл.22. Тит Флавиј Орест имотен римски граѓанин Стибера.

Сл.23. Божница Изиде непознат локалитет.

Од доцно античкиот период евидентирани се некрополи на локалитетите Ташачица и Бакалица кај Варош, Бостаниште кај село Алинци и Пештерица во близина на вештачкото прилепско езеро откриена е доцноантичка градба Вилла рустика и некропола што и припаѓа на оваа вила.

Сл.24. Чифт обетки и гердан, злато и стаклена паста, локалитет Пештерица, IV век.

Сл.25. Крстаста фибула, бронза, локалитет Бакалица, IV век.

На локалитетот Задна Река кај с.Витолиште во Мариово откриен е дел од станбена населба од Доцноантичкиот период, како и делови од занаетчиски работилници за лиење и ковање на железо и бронза.

2.1.6. СРЕДЕН ВЕК

Во регионот на ОП.Прилеп евидентирани се неколку археолошки локалитети од Средновековниот период: Маркови Кули, Градиште кај село Дебреште, во Мариово Задна Река-Грмајте кај село Витолиште и Трпчева Црква кај село Дуње. На овие локалитети евидентирани се населби и некрополи кои според археолошкиот материјал им припаѓале на словенскиот етникум.

Сл.26.Локалитет Маркови Кули.

Сл.27.Накит, бронза Маркови Кули X-XII век

Сл.28. Накит, бронза локал.Поткули, X-XII век

Сл.29.Обетка, Сл.30.Накит бронза Градиште X-XII с. Дебреште

Задна Река Грмајте, X-XII век

Сл.31.Крст приврзок,Задна Река-Грмајте, С.Витолиште,IX-Xвек.

Сл.32. Накит, бронза, среб локал.Трпчева Црква, X-XI век.

На средновековните локалитети евидентирани се многубројни археолошки наоди, како што се предмети за секојдневна употреба, предмети за украсување, како и делови од орудија, оружје и воена опрема.

2.1.6.1. НУМИЗМАТИКА

Преставува научна дисциплина која прибира, обработува, чува и презентира монети откриени при истражувањата, како и монети набавени со откуп од граѓани.

Сл.33. Александар III, 336-323, пред Наша ера тетрадрахма,сребро, Локалитет Долишта,

Сл.34. Атина,186-146г.пред наша ера тетрадрахма, сребро, локалитет Градиште, с. Дебреште. с. Прилепец.

3. ИСТОРИЈА НА ОПШТИНА ПРИЛЕП

Од историјата на ОП. Прилеп обработени се и презентирани епохите од почетокот на вториот милениум (околу 1000 година) па се до денешно време. Историскиот материјал е сместен во повеќе периоди.

Среден век е времето од X до XIV век кога во овие простори наизменично владееле Византија, Македонската држава на царот Самоил, бугарската и српската држава.

3.1. СРЕДНОВЕКОВНИОТ ГРАД МАРКОВИ КУЛИ

Тврдината настанала и се развила во периодот од IV век ст.е. до XIV век н.е. и воедно преставува симбол на градот. Маркови Кули за споменик на културата е прогласен во 1953 година.

Сл.35.Тврдина Маркови Кули

Сл.36.Реконструкција на средновековен Прилеп, горен град.

3.2. ОПШТИНА ПРИЛЕП ЗА ВРЕМЕ НА ОТОМАНСКАТА ИМПЕРИЈА, ПЕРЕРОПДБЕНСКИОТ И ИЛИНДЕНСКИОТ ПЕРИОД

Периодот од доаѓањето на Турците од крајот на XIV до почетокот на XIX век е означен како Период под Отоманската империја, додека XIX век е времето на Преродбата кога нашиот народ поизразено го осознава својот идентитет. Илинденската епопеја од 1903 година се обработува како посебна целина.

Во 1564/65 година е дигната познатата Прилепско – мариовска буна, вонеа учествувале повеќе од 1000 борци. Во XVII век Прилеп се развива во голем и убав град.

Пишани податоци оставиле турските патописци Хаџи Калфа, Евлија Челебија и други, кои пишуваат дека Прилеп во тој период имал околу 1000 куќи и 200 дуќани. Во 1807 година францускиот конзул Анри Пуквил забележал дека градот имал 1000- 1100 куќи. Во XIX век во Прилеп доаѓа до брз развој на занаетчиството и трговијата со тоа доаѓа и до зголемување на бројот на населението. Во 1836 година Прилеп имал 6-7000 жители, во 1868 година имал 15-20 000 жители, а во 1890 година имал 26674 жители. Во 1843 година во Прилеп било отворено првото народно училиште, „Св. Кирил и Методиј“. Од преродбениците кои биле учители во Прилеп се: Димитар Миладинов, Јордан Хаџи Константин – Џинот, Марко Цепенков, Рајко Жинзифов, Григор Прличев, Кузман Шапкарев и други.

Сл.37.Прво народно училиште, „Св.Кир ил о Методиј“ 1843 година

Сл.38.Горче Петров (1864-1921)

Сл.39.Марко Цепенков (1829-1920)

Сл.40.Прилепски затвореници во Дијар Бекир во Турција 1903 година.

3.3. ОПШТИНА ПРИЛЕП ЗА ВРЕМЕ НА НОВ

Градот Прилеп под фашистичка окупација потпаднал на 8 април 1941 година. Првиот истрел на востанието во нашата земја започнал во Прилеп на 11 октомври 1941.

Борците на Петтата Народно – ослободителна ударна бригада – прилепска го ослободиле Прилеп на 3 ноември 1944 година. За време на НОВ (1941-1944) дал преку 650 жртви, 15 народни херои, од кои 10 загинати и 143 носители на „Партизанска споменица 1941“.

3.3.1. МЕМОРИЈАЛЕН МУЗЕЈ „КУЗМАН ЈОСИФОСКИ – ПИТУ“

Меморијалниот музеј се наоѓа на улица Мара Јосифоска број 20 во Прилеп. куќата е градена кон крајот на XIX век. Во неа е роден народниот херој Кузман Јосифоски – Питу (1915-1944). Куќата за споменик на културата е прогласена во 1971 година. Куќата е темелно реконструирана и како спомен музеј е отворена на 11 октомври 1977 година.

*Сл.41.Споменик на Кузман
Јосифоски – Питу
(1915-1944)*

*Сл.42.Меморијален музеј
Кузман Јосифоски- Питу*

3.3.2. „ МЕМОРИЈАЛЕН МУЗЕЈ „11^М ОКТОМВРИ 1941“

Меморијалниот музеј се наоѓа во центарот на Прилеп. Зградата е изградена кон крајот на XIX век. Во периодот (1941-1944) зградата била полициска станица. На 11 октомври 1941 година, борците од Прилепскиот партизански одред извршиле вооружен напад врз участакот, со што започнало вооруженото востание во нашата земја. Зградата има приземје и спрат. Музејската поставка е од 1961 година, преуредувана е во 1982 и 2011 година.

Сл.43.Меморијален Музеј „11 Октомври 1941“

3.3.3. ПАРК НА РЕВОЛУЦИЈАТА

Паркот на Револуцијата се наоѓа на јужната периферија на градот Прилеп.Изграден е во 1961 година во чест на загиналите борци од НОВ а автор бил Богдан Богдановиќ.

Како составен дел на Паркот на Револуцијата е заедничката гробница – крипта, позната како „ Могила на непобедените“, прогласена е за споменик на културата во 1989 година. Во составот на овој споменичен комплекс е и „ Алејата на народните херои“, во која на мермерни постаменти се поставени бронзени бисти на десетте загинати народни херои од Прилеп. Кире Гаврилоски – Јане, Иле Игески – Цветан, Орде Чопела, Борка Талески, Кузман Јосифоски – Питу, Мирче Ацев, Борка Велески- Левата, Рампо Левката, Лазо Филипоски – Лавски и Круме Волнароски.

Сл.44.Паркот на Револуцијата со „Могилата на непобедените“

4. ИСТОРИЈА НА УМЕТНОСТ И АРХИТЕКТУРА ВО ОПШТИНА ПРИЛЕП

Историјата на уметност и архитектурата имаат огромно значење во ОП. Прилеп. тие се занимаваат со третирање на сакралните градби – црквите и манастирите кои со своите архитектонски решенија и фрескоживописи на ѕидовите во нивната внатрешност преставуваат мошне значајно културно наследство. Иста така се врши заштита и на вредните икони од напуштените цркви, како и на урбаната градска архитектура од XIX и XX век, како и за старата чаршија со Саат кулата во градот и општина Прилеп.

Сл.45.Икона на Исус Христос, 1775 црква „Св.Никола“, с.Крстец.

Сл.46.дел од градска архитектура во Старата чаршија во Прилеп.

4.1. ХРИСТИЈАНИЗАЦИЈА

На тлото на континентот Европа верата ја пренел еден од непосредните ученици на самиот Исус, апостолот Павле. Во првите векови од нашата ера следбениците на христијанството биле прогонувани, се до указот на римскиот цар Константин I во 313 година. Со поделбата на Римското царство на Западно и Источно во 476 година, источниот дел го добива името Византија со главен град Цариград (денешен Истанбул во Турција). Византиската држава силно се врзува за христијанството. Така да се интензивира градењето на сакрални градби цркви – базилики. Голема улога во ширењето на верата на Исус во IX век имаат светите солунски браќа Кирил и Методиј, а за овие простори и нивните следбеници Свети Климент и Наум.

4.2. ВАРОШ – ЦРКОВЕН ЦЕНТАР ВО ДОЦНОВИЗАНТИСКИОТ ПЕРИОД

На поширокото подрачје на ОП. Прилеп сакралната градителска активност во доцновизантискиот период, во почетокот на вториот милениум (XI-XII век) е значителна.

Во еден период во Варош (Прилапон) имало дури 77 цркви. Кон крајот на X и почетокот на XI век, во средновековниот град Прилапон највероватно се наоѓало епископското седиште. Денес во Варош се сочувани следните доцновизантиски цркви: Св.Никола, Св.Димитрија и црквата во манастирот Св.Архангел Михаил од XII век, Св.Атанасије и Св.Петар од XIV век и Св. Богородица пречиста од XV век.

Сл.47 Црква Св.Никола
Св.Архангел Мих
аил и Св.Архангел
Гаврил, источен
сид.

Сл.48. Црква
Св.Никола

Сл.49.Црква
Св.Димитрија

Сл.50.Манастир
Трескавец

Сл.51.Манастир
Св.Архангел
Михаил

Сл.52.Цар
Самоил

Сл.53.Крал
Марко

Сл.54.Манастир
Зрзе

Сл.55. Икона
Богородица
Пелагонитиса,
Манастир Зрзе

Сл.56.Црква
Св.Никола
с.Манастир

4.3. ПЕРИОД ПОД ТУРСКА ВЛАСТ (XV-XIX век)

Во почетокот на XV Турците Османлии го освоиле Балканскиот полуостров. Како и во соседните земји, така и во Македонија, турските власти ги почитувале старите христијански цркви и манастири, но забраниле да се градат нови, особено во градовите.

Фрескосликарството во овој период во уметнички и теолошки поглед доста заостанува зад фрескосликарството во црквите од XII-XIV век. Позначајни цркви од овој период се подигнати во селата: Долгаец, Рилево, Зрзе, Костинци, Галичани и Слепче.

4.4. ПРЕРОДБЕНСКИ ПЕРИОД ОД (XIX- XXвек)

Во XIX век сеуште била на сила забраната на турските власти за градење на нови цркви и манастири. Христијанското население во Прилеп успеало да издејствува дозвола за градење на две монументални цркви во самиот град, а тоа биле Соборниот храм Св.Благовештение и црквата Св. Преображение. Во селата се граделе еднокорабни помали цркви со скробни димензии и архитектонски градителски решенија. Исклучок се неколкуте трикорабни цркви во селата: Бешиште, Тројаци и Тополчани.

Сл.57.Црква
Св.Благовештение
1838 година.

Сл.58.Црква.
Св.Благовештение
детал од амвонот

Сл.59.Црква Св. Преображение
Грчка црква 1871 година

4.5. СТАРА ГРАДСКА ЧАРШИЈА И СААТ КУЛА

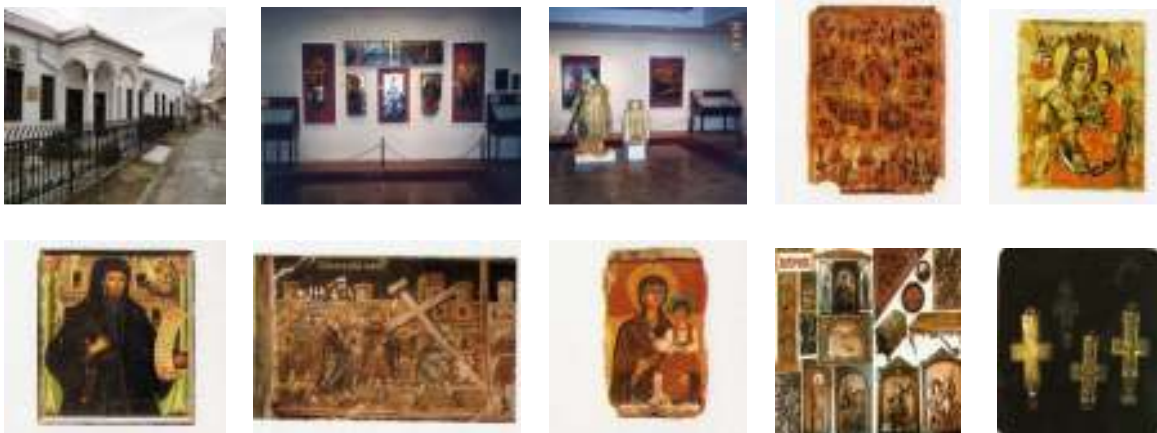
Старата чаршија во Прилеп е централен урбанистички комплекс кој започнал да се формира во втората половина на XVIII век, кога градот станува значаен трговски и економски центар. Со се поинтензивниот развој на занаетите во XIX век се јавува потреба од концентрирање на понудата на производите на едно место, така да се градат голем број на дуќани. При градбата на дуќаните се запазува одреден архитектонски распоред со што чаршијата го добива денешниот изглед. Најимпозантен објект во комплексот на Старата чаршија е Саат кулата подигната во 1858 година под раководство на познатиот мајстор Петре Лауцо. Саат кулата има основа на правилен шестоаголник и е висока 38 метри. Над влезот во Саат кулата на мермерна плоча со арапски букви испишан е текст кој во превод од турски гласи: Патнику, не се радувај на отчукувањето на саатот, бидејќи со секое негово отчукување твојот живот е пократок за еден час.

Сл.60.Старата градска чаршија и саат кулата во Прилеп

4.6. ГАЛЕРИЈА НА ИКОНИ

Галеријата на икони постои од 2002 година како нов изложбен простор е сместена во објектот на „Баба Неделиното училиште, во непосредна близина на црквата Св.Благовештение. колекцијата денес брои над 200 икони, од кои помал број потекнуваат од XVI до XVIII век, додека поголемиот број на икони се од XIX век. Во галеријата се изложени најрепрезентативните икони, како и разни црковни предмети.

Сл.61.Галерија на икони објект „ Баба Неделино училиште“.

5. ЕТНОЛОГИЈА

Етнологијата е наука која ја проучува народната – фолклорната традиција. Старите предмети сведочат за материјалната култура на нашиот народ, додека духовните вредности (обичаите, приказните, преданијата, поговорките, песните и ората) се забележуваат благодарение на сејќавањата на постарите луѓе.

Современите текови и сваќања на животот придонесуваат овие стари вредности постепено да исчезнат. Затоа, нивната стручна обработка и анализа се мошне значајни за одржување на колективниот генетски код на македонскиот народ.

Сл.62.Ентериер на селска и градска куќа

5.1.МАТЕРИЈАЛНА КУЛТУРА

Во музејот во Прилеп се чуваат преку 1700 добро очувани предмети од XIX и XXвек, кои што сведочат за материјалната култура на населението во прилепскиот регион.

Во зависност од материјалот на изработка, предметите во одделението можат да се поделат во неколку збирки: Збирка на предмети од текстил на народни носии и килими,

Сл.63. Машка полска и женска носија од прилепскиот регион.

Збирка на накит: пафти, прстени, белезици, колани и други предмети како селски и градски.

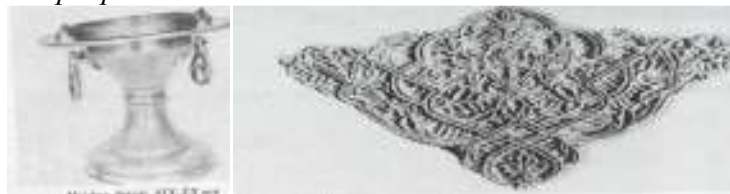
Сл.64.Пафта

Сл.65.Тепелак,
Бакар
посребрен XIXв.

Сл.66.Пафта,
сребро
XIXвек

Сл.67.Земјено луле
XIXв

Сл.68.Утија,
XIXв

Сл.69.Мангал, бакар, Сл.70.Калап за украсување на платно,
XIX-XXвек. Дрво, XIXвек.

5.2. ЗАНАЕТИ

Последните 20 години поголемо внимание е посветено на истражувањето на материјалната култура, со акцент на занаетството во Прилеп и околината. Во XIX век

Прилеп станува важен занаетчиско трговски центар во регионот. Занаетчиите имале свои работилници – дуќани во самото јадро на Старата чаршија и биле организирани во еснафи.

Денес поради индустриското производство, занаетите се на изумирање. Казанцискиот занает во минатото броел 38 дуќани со околу 360 вработени, а денес е сведен само на еден дуќан.

Сл.71.Казанциска улица

Сл.72. Сидарски еснаф од Прилеп во посета на манастирот Св.Архангел Михаил во Варош, 1910 год.

Досега од занаетите во ОП.Прилеп потемелно се истражени: гајдацискиот, бочварскиот, самарцискиот, ковачкиот, ортомцискиот, ножарскиот, наланцискиот и дел од грнчарскиот занает. За сите нив е направена потребната аудио, фото и дескриптивна документација.

5.3. ДУХОВНА КУЛТУРА

Духовното наследство е основно генетско обележје на еден народ. Фолклорната духовна традиција ги опфаќа усното народно творештво, обичаите и ората и мелодизираниите песни. Преданијата, приказните, песните, поговорките и гатанките, кои усно се пренесувале со поколенија наназад, сеопфатно ги отсликуваат традиционалните вредности на еден народ. Обичаите во нашата земја се поврзани со христијанските верски празници (Божик, Велигден, празнување на светците), но во нив често се вклопени одредени ритуали остатоци од паганските претхристијански народи (палење на оган на Коледе и маскирање на Прочка). Одржани се и некои обредни обичаи поврзани за плодноста на стоката и живината, како и ритуалите за обезбедување на богати приноси во земјоделските култури.

Сл.73.Марко
Цепенков

Сл.74.Бабари

Сл.75.Прославување на традиционалниот карневал
Прочка во Прилеп.

Народните ора заедно со мелодизираниите песни со својата особена ритмичност и хармонизација претставуваат мошне специфична одлика на македонскиот народ. Во градовите од XIX век се развива чагациското музицирање преку тамбурата, кмането тарабуката и даирето, во исто време во селските средини се оформува оригиналниот звук

од гајдата, кавалите, зурлите и тапаните. Во ОП. Прилеп најпознат е фестивалот во с.Долнени кој ја негува селската музичка традиција.

Сл.76.Долненски фестивал

Сл.77.Народно оро

Сл.78.Оро на гајда

ЗАКЛУЧОК

Врз основа на презентираниите поглавија за културното наследство на општина Прилеп можеме слободно да констатираме дека:

- ОП.Прилеп располага со големо културно историско богатство кое може да биде употребено за туристички цели;
- ОП. Прилеп располага со голем број на археолошки наоѓалишта;
- Сите археолошки наоѓалишта, културно историски споменици, стари тврдини и музеи потребно е да имаат вработено соодветно школуван стручен кадар;
- Сите туристички агенции кои се занимаваат со овој вид на туризам да имаат вработено туристички водич или туристички придружник и да располагаат со удобен и сигурен патен превоз особено на туристички воз и панорамски автобус;
- Сите археолошки локалитети да бидат внесени во археолошката карта на државата или општината;
- Археолошките наоѓалишта треба добро да бидат обележани на патната инфраструктура, за да можат туристите да ги забележуваат и посетуваат;
- Ако сакаме археолошките наоѓалишта да бидат презентирани за туристички цели потребно е истите да бидат поврзани со добра патна инфраструктура;
- За презентација на културното наследство потребно е да се изработат, туристички карти, туристички водичи, разгледници, сликовници, интернет страна, ЦД и ДВД материјали и разни сувенири;
-

ЛИТЕРАТУРА

1. Котески, Ц.(2004): Тематски атлас на Мариовска и Раечка Котлина, магистерски труд во ракопис.
2. Котески, Ц.(2007): Туристичка карта на Прилеп, ГЕОМАП, Скопје.
3. Котески, Ц.(2009): Слив на Црна Река- географско картографско моделирање, диференцијација и функционален развој на одделните регионални целини, докторска дисертација во ракопис.
4. Македонска Академија на Науките и Уметностите, Музеј на Македонија – Археолошки оддел.(2002): Археолошка карта на Република Македонија Том III, Карти.
5. Н.У.Завод и Музеј – Прилеп.(2005): Образовно – едукативен проект „Нашето Минато“.